

munkások halálmegvetésének nem tud nem hódolni... holnap bonapartista, mert utálja a „juste milieu“ külpolitikai kicsinyességét s visszakívánczik a napoleoni *gloire* légkörébe... Tegnap pacifista... mert az erőszakos halál elrettenti... holnapután fennhangon vallja, hogy bármily szörnyű a háború, megtanít a halál megvetésére... Ma jakobinus körlehetetlenséggel készül feláldozni az érzelmeiket az igazságért... holnap magára ismer egy Pompadour-korabeli képen, amelyen egy lándzsás, sisakos, pajzsos lovag indulna a csatába, de kis, pajkos ámorok elveszik tőle pajzsát és lándzsáját s megláncolják virágjaikkal.

„Igy vergődöm e bájos kötelékben — írja rezignáltan — vergődöm fájdalom és örömök közt, míg mások sikra szállnak a szabadság nagy harcában...“ Mikor először látja meg Delacroix izzó, sötét, puskaporos képét, a frigsapkás, holtakon át gázoló, vakmerő asszonyról, aki háromszínnű zászlót tart egyik s pisztolyt a másik kezében: borzongva bánja, hogy forradalmi lelke elvesztette szüzességét, sajnálja, hogy nem egyszerűbb, nem tisztább, nem erősebb, mint amilyen... Kényelmes, megvesztegetett, opportunistá lélek...

Mind ritkábban találkozik Börnével. Már nem ugratja, leplezetlenül gyűlöli, a „sápadt, beteg zsidót“ ő, az egészséges, a szép; a komor apostolt a fashionable dandy; az aszkétát az epikureus, a képrombolót a művész, a spiritualistát, az érzéki felszabadulás hive, — a büszke öntudatos szegényt, a Rotschildok vendége. „Három nagy forradalmár volt az utóbbi időben s mindnek R a kezdőbetűje. Richelieu, Robespierre s Rotschild“ — mondta egyszer Heine, nagyobb társaságban, ahol Börne is jelen volt. Börne szó nélkül, sápadtan fölkel s otthagya az asztalt. Elege volt a heine paradoxonokból.

Ez volt az utolsó találkozásuk..

P A R T I U M I T Á J

(Fanyar szemlélődés egy domb körül)

Írta: KOVÁCS KATONA JENŐ

A domb, melyre az olvasóval főleg néhány helyrajzi és festészeti általánosság céljából felkapaszkodunk, körülbelül háromszáz méter magas és a helységtől mintegy két kilométerre van, mely távolság általános benyomások szempontjából talán legideálisabbnak tekinthető. Ami a dombot illeti, nem sok hasznát látja a falu. Haszontalan, fölösleges gyűrődése a földkéregnek és mindössze egy homokkőbányát rejteget, melynek esőben gyorsan elomló termékei gazdasági szempontból még akkor is édeskeveset jelentenének, ha nem lenne oly nehéz megközelíteni. Viszont itt állunk rajta s Isten bölcsességében való vakmerő kételkedésnek tűnhetnék azt állítani, hogy semmi rendeltetése nincs, mert például arra kiválóan alkalmas, hogy irányt adjon a céltalan sétálóknak s különösen az egyedüllet után sóvárgó szerelmeseknek. A patak árterülete miatt ugyanis ebben az irányban lehet leghamarabb kijutni a lakott részekből s így mindazok, akik a magányt keresik, errefelé találhatnak rá leghamarabb. Ez természetesen a helység mindkét nembeli ifjúságának egyetlen szempontja csak. Nem akarok most Mész ur és a Hirschler et Co. fakitermelő cég szempontjairól

megemlékezni, de állítom, hogy a mondottakon kívül is okunk van e lát-szatra haszontalan dombnak még számos más jelentőséget tulajdonítani, többek között esetleg olyan stratégiai fontosságot, amit civil ésszel szinte fel sem lehet érni.

Közvetlenül a luttunk, a nyugati oldalon néhány éve kiirtott erdő helyén növekvő cserjés borzolódik, a keleti lejtő pedig egy kisebb, talán huszholdas tanyához tartozó szántó, melynek gazdája, bizonyos Mész nevezetű elsodort palóc, mély barázdával, bő trágyázással és tekintélyes kutyafalka segítségével igyekszik őrizni és gyarapítani földi kincseit. Kutyáinak szüntelen, oknélküli ugatása idehallatszik az aljban levő szalmate-tős és takarmánykazalokkal körülbástyázott háztól s ez a kutyaugatás egyben egyetlen hallható bizonyítékunk is arról, hogy körülöttünk emberek élnek.

Jól délre, a hegy lábánál huzódó megyei úton és a fűzfabokrokkal szegélyezett rapszódikus folyású éren túl, légvonalban talán hat kilométernyire, erdővel borított domb aljám csaknem szabályos körben épült román falu fekszik. Középen fehérítő templommal, élesen kirajzolódó mesgyékkel s egy kis fenyvessel sejtelmessé varázsolt főuri rezidenciával. Lakói, esett és élhetetlen parasztok, valamirevaló kövesut híján őszi és tavaszi esőzések, de méginkább a patak megáradása alkalmával, mondhatni hetekre elszakadnak a külvilágtól. A gyalogpostás s az a néhány ember, aki nyomós okból ilyenkor kénytelen elhagyni otthonát, rendszerint a dombok alatt kanyargó dűlőnek vág neki, hogy majdnem félnapos kerülővel eljusson a kövesutig. Legtöbbje azonban meg sem moccan ilyenkor. Maszatos gyerekei hátánál naphosszat figyelni háza ablakából a vizimalmot, melynek gerendázata nagyokat recsen a morajló sodrásban, vagy riadtan, ellen-ségesen bámul a tengerrévált rétek felé. Különösen, mióta megboldogult Flóri néni tyukalja tojással meg egy kendermagos kotlóval hóna alatt egyszer árvíz idején kimozdult a faluból s holttestét mélyen iszapba ágyazódva, tizenegy napra a víz letakarodása után találták meg a határ-árokban. Nadrágos ember papon, tanítón meg a beteges hajlamú nyomorék szatócsom kívül nemigen van a faluban s ezek nyár derekán is nagy csizmákkal, nyakig sárosan vagy porosan járnak be a közeli nagyvásárok-ra, ha szükségük van valamire vagy tul akarnak adni fölösleges termé-nyeiken. Ilyenkor mintegy sajátmaguk bátorítására iszonyu nagyokat kö-szönnek orvosnak, jegyzőnek, patikusnak, fölöslegesen hangosak, s minden mozdulatukat egymáshoz tartozásukat igyekeznek bizonyítani.

Az innen keletre vonuló gerincen, mint rosszszulnyirt ember fején a meg-maradt hajszálak, magfák meredeznek. Magas, nyesett törzsükkel, ernyő-szerűen meghagyott koronájukkal délszaki fákat idézve a szemlélő eszé-be. Mindez azonban csak silány és értéktelen látszat. A lényeg különböző fakeskedők, legfőbbképpen pedig a már említett Hirschler et Co. faki-termelő cég közreműködésével nagyrészen elszállított a vidékről anél-kül, hogy gazdasági vérkeringésében különösebb nyomot hagyott volna. Hacsak a kapzsi örmény péket nem számítjuk, akinek kőkemény korpake-nyerét hosszú tizenöt éstendőm át falták elkéseredetten a favágó tótok s aki a szerénységben egymásra licitáló piactéri szatócsokat játszva pipálta le reggelenként, mert fehéren, puhán, mint egy nagy darab kovász, több-nyire már hajnali négy órakor kiállt boltja ajtajába. A felséges nép to-vábbra is ugyanugy bocsikorban dagasztja a feneketlen sarat s kifelefor-

ditott tenyerekkel ugyanugy sopánkodik, mint annakelőtte. Ékéje szarvát marokra fogva, görnyedten ballag aszott tehéncéi után a hepehupás földeken, káromkodik, ha az irtásra téved tekintete és barna bagólevelet kőp a kiforduló barázdára.

Keleten már valamivel változatosabb képet kapunk. A hajladozó láncot keskeny völgy töri meg, mely a még keletebbre folkvó nagy bükkerdőségekkel laza rokonságot tartó, hajdani uradalmi erdők felé enged ellátni. Veszélyes kaptatókkal ezen kigyózik át az iparvasút töltése s örök kékeslila kőd alatt a dohánycsempészek kockázatos járatai is valahol itt bonyolódnak le. Tul már a favágó tótok egyre szűkülő birodalma kezdődik, néhány zsiros erdei falu, melyek gyanakvó, kupori lakói jellegzetes szumánjaikkal csak ritkán ha feltűnnek határukon kívül.

Misz ur tanyája iránt, egészen közel, hogy egy erősebb kiáltás talán odahallatszanék, szelid dombhát emelkedik, sűrű párhuzamos csikozással. A völgy szélén épült falu nemzeti öntudatra ébredező svábjainak szőlő-hegyei. A tájékozatlan szemlélő joggal vélhetné, hogy a csillogó keresztű hegyes templomtorony tövében csirke módjára megbuvó zsupfedelek alatt keresztényi béke honol. Ennek a balhitnek elosztására azonban talán elég a Gauamt nevű sváb irodára hivatkozni, mely egyszerű szervezétével hihetetlenül rövid idő alatt bontotta meg az ősi egyetértést. Domboldalba épített két szabályos sor téglapincéjük látszik még, sok zugivás és osendes tivornya színhelye s kívül a falun, jól fenn a dombtetőn a Hirschler et Co. igazgatóságának épülete, amint fehérségben a templommal vetekedik.

A tömzsi templomtorony tövében odébb a domboldalon, szorgalmas, pirosarcu, zömök kálvinisták turják a földet, főzik tilosban a pálinkát s üzletelnek a paraszti furfang legvégső határáig. Egyetlen vörös folt a falu, amint zsufooltan, életerősen lapul s a rátarti lovas csökönyösségével feszül a lánkán. A maga módján még a magyar kulturáról sem feledkezik meg, mert ha nem ritkán a megyei kórházból „balházódás” közben alaposan helybenhagyott legényeket szállítanak is vissza eltemetni s a gyalulatlan, leszurkolt deszkakoporsó nehéz karbolszaga pillanatra megfekszi az uccát, házakat és lelkeket — a mármárosi román telepések gyerekei már a második évben úgy káromkodtak magyarul, mint a karikacsapás.

Tovább alig láthatunk. A domboldal következő faluja már a porhanyós földű Ermellékhez tartozik inkább. Helyi érdekű fürdőjével, ahova nyaranta neumás öregasszonyok, köhögős öreg bácsik járnak gyógyulást keresni s ahol nyári vasárnapokon a vidék birtokosai rugnak ki a hámból vagy a futbalcsapat gajdolja együgyű rigmusait. Azt is beszélnek, hogy a fürdő vize közönséges kutviz s a vastartalom, amitől a híszékeny falusi emberek gyógyulásukat várják, a tulajdonos által időnként és módjával a kazánba tett vasgálicnak tulajdonítható.

Nyugatra végül, vadkörtefákkal teleszórt, árvizmosta kaszálokon, tánakstalanul kanyargó gyérvízű sásos csermelyeken, sovány kukoricaföldeken s közvetlenül a falu alatt elhuzó fűzfabokrokkal szegélyezett patakon túl, a rengeteg akác s néhány dekoratív hatású jegenyefa lombjától nagyrészen eltakarva, mozgalmasság és különösebb széptani kvalitások nélkül terül el Sárfészek. Színtelen szalmás házai, melyeknek alacsony falára irdatlan kalapként nehezedik a tetőzet, sunyin vesznek bele a környezet-

be, mintha szüntelenül bocsánatot kérnének a földből való kiemelkedésükért. Csak néhány középület minimumos pléhfüdele vöröslék, a hólyagos rozsdásodó templomtorony félrebillent hármaskeresztjével s a keresztalakú templomhajó két kisebb tornya, amint kétségbeesetten igyekeznek utazni a magyot, szegényfambtáblájú tervezőjüket idézve a szemlélő eszébe.

A nyolcasalakú lombtömeg alól az elkanyarodó megyei út mentén, baloldalon, új, főként Amerikából hazavetődött bőpénzű parasztek építkezése tűnik elő. Foghijjas szájhöz hasonló, fátlan házsoruk hatalmas csapást mér meztelenségével a régi falu egyébként silány romantikájára, amint jobbról, olajnyomatokra emlékeztetve, mélyen, árnyékosan tapad a sárga dombhoz, fel egészen az élősövényvel bekerített egykori faiskoláig. A községi legelőnek használt gyérfűvű szikes domb derekán, a bekerített zsidótemető s vele szinte tüntetően szembeállított ernyős fesztület között vesz el szemünk elől a sárga dűlőt, melyen vízhiány miatt meleg nyári napokon horpadt teheneket terelget le delelőre a patak mellé szűkszávú őrizőjük. Jobbra a kivágott községi erdő mögött párásan lebukó napot sötét erdei bokrok foltozzák, tüskéikben fészülködve itt legelészik a helység kecskeállománya. Végül egészen jobbra a vizmosta agyagos szakadékokat megkötni hivatott fiatal akácсорok zárják le a szürkülő láthatárt, közvetlenül a telepések új tagja fölött.

A csaknem a falu közepén átfutó vasutvonalon a síkság felől, nagyzóló füstfelhővel most totyog végállomása felé a vicinális. Nyugodtak lehetünk, ienn a megállónál várja már a bakter, a kártya mellől nyujtózni felállott intelligencia, az öreg orvos apacsingével és a darwinizmusnál megrekedt forradalmiságával, a csontszuvas, sánta postásfiú, aki szinte szimbólikusan még néhány órát késelteti az amugyis későn érkező híreket s néhány prédára leső cigány vagy más munkakerülő, akik az esetleg érkező kereskedelmi utazók kofferjeire pályáznak, hogy nevetséges ellenszolgáltatás fejében, esetleg egy cigarettáért az alig harminc lépésre lévő első fűszerig elvigyék. Innen azonban mindezt inkább csak sejtjük. Észlelni legfeljebb a természet és technika látszólag békés összeolvadását észlelhetjük, mialatt a vonat a cigánysor mögött épp befut aombok közé, csak füstje leng tovább a sárgáló nyugati ég előtt s hullik le a ritka levegőben.

A domb alatti uton a közeli nagyvásárokról főleg bivalyokat terelő paráznaszájú kupeczek rekedt óbégatása hallatszik pár percig, aztán a szürkülettel a csend is ráborul a tájra. A megható, sulyos békességben átszellemülten, megjavulásra készen várjuk, hogy az egymással versengve ég felé integető templomtornyok valamelyikében megszólaljon a harang s hogy a természet és hit nagyszerűségétől legyőzötten vezekelhessünk nyelvélése alatt azért, amit eretnekeként kétségbevontunk a látóhatáron — de ilyesmi nem történik. Ehelyett takarmány-erődítményei mögül tornyos, nyiszlett szalmakalapjában, vasvillával Mész ur tűnik elő s féltenyerével tölcsért csinálva szája elé, valamit felkiált hozzánk, aminek különös nyelvjárása miatt még akkor is csak ügyel-bajjal vehetnénk értelmét, ha közlőll hallanánk s nem így jópárszáz méterről recsegtetné. Egyre a csodába temetkezve értetlenül töprengünk, hogy miért integet vasvillájával felénk, majd kezeit szájához emelve miért füttyent olyan nagyot. S hitetlenkedve bár, de a tájjal és emberekkel való békés egybeolvadásunkban reménykedünk még akkor is, mikor Mész ur ránk uszított színes kutyafalkája csaholva és egymás lábát harapdálva száguld felénk a lejtőn.